

Ногоева Г.Д., Аманалиева М.О.

ЭКВАЙРИНГДИН ТҮРЛӨРҮ ЖАНА АЛАРДЫН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ЭЛЕКТРОНДУК ТӨЛӨМ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНҮГҮҮСҮНДӨГҮ РОЛУ

Ногоева Г.Д., Аманалиева М.О.

РАЗНОВИДНОСТИ ЭКВАЙРИНГА И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ ЭЛЕКТРОННОЙ ПЛАТЕЖНОЙ СИСТЕМЫ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

G.D. Nogueva, M.O. Amanaliev

TYPES OF ACQUIRING: AND THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE ELECTRONIC PAYMENT SYSTEM IN THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 336.717.1

Макалада эквайрингдин түрлөрү, өлкөнүн электрондук төлөө системасынын азыркы абалы жана өнүгүүсү каралган. Эквайрингдик операциялардын жүрүү процесси кеңири жазылган. Анткени, бүгүнкү күндө электрондук төлөм системасы эквайрингдик кызматтарды көрсөтүү жолу менен ишке ашат. Электрондук төлөм системасы эквайрингдин үч түрү менен ишке ашат: соода эквайринги, мобилдик эквайринг жана интернет эквайринг менен. Соода эквайринги - дүң жана чекене сооданын, кичи жана орто бизнестин өкүлдөрүнүн товарларын жана кызматтарын төлөөдө, алардын потенциалдык кардарларына банктык төлөм карта менен, POS-терминал аркылуу төлөөгө мүмкүнчүлүк берет. Жогоруда каралган кадимки POS-терминалга альтернатива болуп мобилдик POS-терминал (mPOS), кардридер эсептелинет. Ушундай түзмөктүн жардамы менен мобилдик эквайринг ишке ашат. Мындай технология кардардын мобилдик телефону аркылуу, товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү накталай эмес төлөөгө мүмкүндүк берет. Интернет эквайринг соода эквайрингине окшош, бирок мында сатуучу менен сатып алуучунун түздөн-түз байланышы жок.

Негизги сөздөр: эквайринг, соода эквайринги, интернет эквайринг, мобилдик эквайринг, POS-терминал, төлөм карталары, электрондук төлөө системасы, интернет-колдонуучулар, коммерциялык банктар.

В статье рассмотрены разновидности эквайринга, современное состояние и развитие электронной платежной системы в стране. Подробно расписаны процессы прохождения эквайринговых операций. Так как, на сегодняшний день электронная платежная система осуществляется путем предоставления эквайринговых услуг. Электронная платежная система осуществляется путем трех видов эквайринга: торгового эквайринга, мобильного эквайринга и интернет эквайринга. Торговый эквайринг-позволяет представителям оптовой и розничной торговли, малого и среднего бизнеса предоставлять своим потенциальным покупателям возможность оплачивать товары и услуги безналичным путем

с использованием банковских платежных карточек, посредством POS-терминала. Альтернативой традиционному POS-терминалу является мобильный POS-терминал (mPOS) кардридеры. С помощью такого устройства осуществляется мобильный эквайринг. Такая технология, позволяет проводить безналичную оплату товаров и услуг с помощью мобильного телефона покупателя. Интернет-эквайринг похож на торговый, но без прямого контакта продавца и покупателя, т.к. покупки делаются через всемирную сеть с помощью специальных web-интерфейсов.

Ключевые слова: эквайринг, торговый эквайринг, интернет эквайринг, мобильный эквайринг, POS-терминал, платежные карты, электронная платежная система, интернет-пользователи, коммерческие банки.

The article considers the types of acquiring, the current state and development of the electronic payment system in the country. Passing processes of acquiring operations are described in detail. Because, today, the electronic payment system is carried out through the provision of acquiring services. Electronic payment system is carried out by three types of acquiring: trade acquiring, internet acquiring and mobile acquiring. Trading acquiring allows wholesalers and retailers, small and medium businesses provide their potential buyers with the opportunity to pay for goods and services in a cashless way using bank payment cards, affordable POS terminal. An alternative to the traditional POS terminal is a mobile POS terminal (mPOS). Using such a device, mobile acquiring is performed. Such technology, allows for cashless payment of goods and services using the mobile phone of the buyer. Internet acquiring is similar to trading, but without direct contact of the seller and the buyer, because purchases are made via the world wide web using specialeb-interfaces.

Key words: acquiring, trade acquiring, internet acquiring, mobile acquiring, POS terminal, payment cards, electronic payment system, internet-users, commercial banks.

Акча өзүнүн маңызы боюнча өзгөрүлүүчү касиетке ээ жана дайыма өнүгүүдө. Убакыт өткөн сайын накталай акча акырындык менен акча

жүргүртүү процессинен сүрүлүп чыгып, анын ордуна банктык эсептердеги жазуу түрүндөгү накталай эмес акчалар келди. Бара-бара биз накталай акчага соода кылгандан алыстап, интернет-дүкөндөрдөн, ири соода-сатык маркеттеринен электрондук төлөм системасын колдонуп сатып алууга өтүп жатабыз.

Электрондук төлөм системасы – бул Интернет аркылуу ар кандай кызматтарды, товарларды сатууда жана сатып алууда, Интернет колдонуучу менен каржы уюмдардын, бизнес-уюмдардын ортосундагы эсептөө системасы [1].

Бүгүнкү күндө электрондук төлөм системасы эквайрингдик кызматтарды көрсөтүү жолу менен ишке ашат.

Эквайринг – бул банктык төлөм карталарын колдонуп, соода кылган жана кызмат көрсөткөн ишканалардын эсеп жүргүзүү операцияларын уюштурууга багытталган банк-эквайрдин иш аракети. Электрондук төлөм системасынын тажрыйбасында эквайрингдин 3 түрү белгиленет. Алар: соода эквайринги, мобилдик эквайринг жана интернет эквайринг [2].

Соода эквайринги – дүң жана чекене сооданын, кичи жана орто бизнестин өкүлдөрүнүн товарларын жана кызматтарын төлөөдө, алардын потенциалдык кардарларына банктык төлөм карта менен, POS-терминал аркылуу төлөөгө мүмкүнчүлүк берет. Бүгүнкү күндө төлөм картасынын жардамы менен, накталай эмес сатып алууларды жүргүзүү, заманбап адамдын жашоосунун ажырагыс бир бөлүгүнө айланууда. Ушул себептен соода эквайрингин колдонуу бизнестин өнүгүүсүнө чоң өбөлгө түзөт [2].

Соода эквайрингин колдонуунун оң аспектилери – бул тездик, кирешелүүлүк, универсалдуулук жана коопсуздук [3].

Тездик. Накталай акча менен төлөөгө караганда карта менен төлөө операциясын жүргүзүүгө кеткен убакыт азыраак, анткени накталай акчаны санап чыгууга, акча калдыгын кайтарып берүүгө муктаждык жок [3].

Кирешелүүлүк. Кардарлар, накталай акча каражаты менен чектелбегендиктен, чоң суммадагы акчаны коротуп, сатып алууларды жүргүзүшү мүмкүн.

Универсалдуулук. Кардарлар төлөмдү каалаган валютада жүргүзө алашат.

Коопсуздук. Товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү төлөм картасы менен төлөөдө, кассир накталай акча менен иштебегендиктен транзакцияларды жүргүзүүдө ката кетирүү ыктымалдуулугу азаят.

Соода эквайрингин колдонуу – бул:

- жасалма акчаларды алуу тобокелдигинин жокко чыгарылышы;
- накталай акчаны чогултуу жана ташуу чыгымынын сарптальшы;
- төлөмдү жүргүзүүнүн ыңгайлуу ыкмасы, анын жыйынтыгында кардарларды тейлөө кызматынын сапатынын жогорулашы;
- кассирдин катасын жокко чыгарат, анын жыйынтыгында уурдап тоноолордун тобокелдиги азаят;
- ишкананын имиджин жаршыртат, жыйынтыгында сатуулар жогорулайт.

Ишканадагы банктык карта менен төлөмдөрдү кабыл алуучу негизги жабдуу болуп POS-терминал эсептелинет [3].

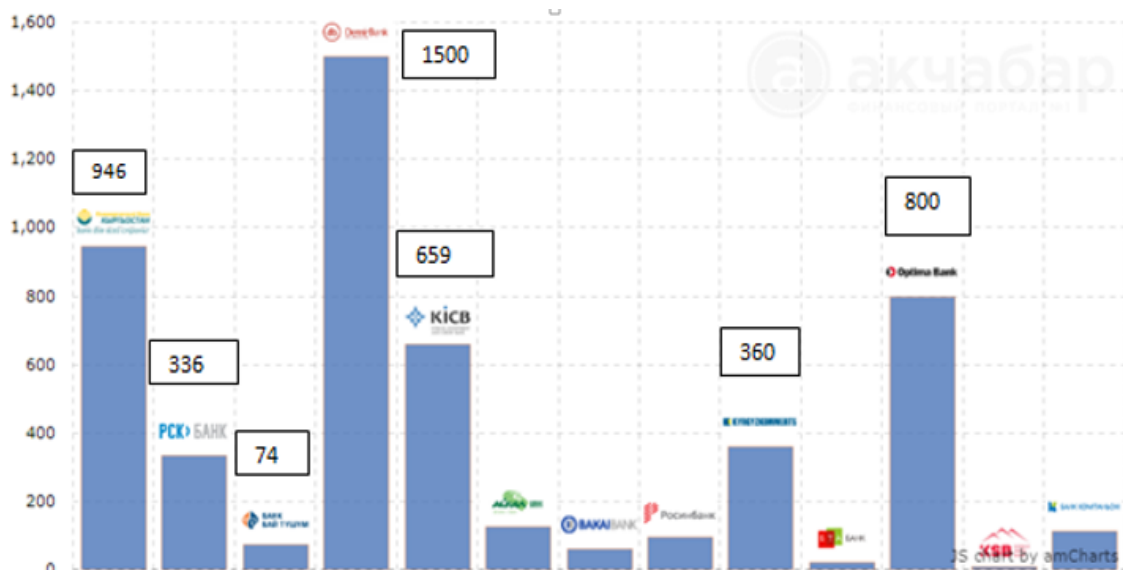
POS-терминал – (англис тилинен алганда Point of sale – соода кылуу пункту) – банктык төлөм картасынын микросхемасынан же магниттик тилкесинен керектүү маалыматты окуу жолу менен накталай эмес төлөөлөрдү ишке ашыруучу электрондук түзмөк [1].

- POS-терминал кардардын төлөө жөндөмдүүлүгүн текшерүү үчүн картанын микросхемасынан же магниттик тилкесинен керектүү маалыматты окуйт.

- Авторизация ийгиликтүү ишке ашканда чек берилет.

- Жумуш күнүнүн аягында жыйынтыктарды салыштыруу жүргүзүлөт.

Төмөндө (1-сүрөт) өлкө боюнча орнотулган POS-терминалдардын саны боюнча коммерциялык банктардын тизмеси көрсөтүлгөн.

1-сүрөт. Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктары орноткон POS-терминалдардын саны [4].

- Кыргызстан Банки – 946;
- РСК Банки – 336;
- Бай-Түшүм Банки – 74;
- Демир Банки – 1500;
- КИСВ – 659;
- Айыл Банки – 124;
- Бакай Банки – 60;
- Росинбанки – 97;
- Кыргызкоммерцбанки – 360;
- БТА Банки – 23;
- Оптима Банки – 800;
- Кыргыз-Швейцария Банки – 10;
- Компаньон Банки – 113.

Бүгүнкү күндө Кыргызстандын бир катар коммерциялык банктары эл аралык төлөм системасынын карталары Visa, MasterCard, American Express, UnionPay жана «Элкарт» улуттук карталары менен, бир POS-терминал аркылуу тейлөнүүгө мүмкүндүк берет.

Мобилдик эквайринг. Жогоруда каралган кадимки POS-терминалга алтернатива болуп мобилдик POS-терминал (mPOS), кардридер эсептелинет. Ушундай түзмөктүн жардамы менен мобилдик эквайринг ишке ашат. Мындай технология кардардын мобилдик телефону аркылуу, товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү нактамай эмес төлөөгө мүмкүндүк берет [6].

Бул кызматтын колдонуучулары болуп, офистен тышкары кызмат көрсөткөн жеке ишкерлер болуп эсептелинет. Алар: чакыруу боюнча тез жардам көрсөткөн медицина кызматкерлери, интернет-дүкөндөр, такси кызматында иштегендер, камсыздандыруу агенттери, кичи дүкөндөрдүн ээлери ж.б.

Мындай технологияны колдонуу ишкерлер үчүн кадимки POS-терминалга салыштырганда арзанга айланат. Анткени төлөмдү кабыл алуу үчүн кардридер деп аталуучу мобилдик кичи-

терминал (mPOS) жана 3G- же 4G-тармагын колдогон, iOS же Android платформасында орнотулган тиркемеси менен смартфон же планшет гана зарыл.

Операцияны аткарууда банктык төлөм картасы мобилдик кичи-терминал (mPOS) кардридер аркылуу өткөрүлөт, сатуучу болсо смартфонго же планшетке төлөмдү кабыл алууга керектүү болгон маалыматты киргизет. Транзакцияны ырастоо үчүн кардар телефондун экранына өз колун коет. Чекти кардар электрондук почта же СМС-кабар аркылуу ала алат.

Дүйнөлүк практикада кардридерлердин бир нече түрлөрү бар. Алар: чип менен жана магниттик тилке менен иштеген аналогдук жана санариптик кардридерлер. Бүгүнкү күндө булардын баасы жогору жана биздин өлкөдө азырынча жайыштуу негиздери каралууда.

Интернет эквайринг. Электрондук төлөмдөрдүн бүткүл процесси кардардын персоналдык компютери жана сатуучунун веб-сервери аркылуу өтөт. Кардарлар веб-браузерди тапшырыкты жана төлөм ыкмасы (санариптик акчалар же банктык төлөм картасы менен) жөнүндө маалыматты жайгаштыруу үчүн колдонушат. Мындан кийин сатуучунун веб-сервериндеги программалык камсыздоо, кардардын тапшырыгын текшерип, транзакцияны өткөрүп жана банктык карталар аркылуу төлөөлөрдү тейлеген банктан каражаттарды которууга санкция алуусу керек [2].

Интернет эквайринг соода эквайрингине окшош, бирок мында сатуучу менен сатып алуучунун түздөн-түз байланышы жок. Соода эквайрингинен айрымаланып, кээде интернет-эквайрингде сатуучу ишкана менен банктын ортосунда ортомчу болуп, процессингдик компания пайда болот. Процессингдик компаниялар түздөн-түз кардарлардын төлөм карталары тууралуу

маалыматты чогултуу жана төлөм карталарынын ээлери менен банктын ортосундагы маалыматтын алмашуусуна жооп берет. Мындан тышкары, төлөм карталарынын ээлери интернет-алдамчылардан коргоону жана аларга маалыматтык-консалтингдик колдонуу камсыз кылат.

Бүгүнкү күндө биздин республиканын бир катар коммерциялык банктары Интернет тармагындагы бизнести өнүктүрүү үчүн жаңы чечимдерди сунуштайт. Бул - коопсуз маалыматтын алмашуусу менен (SSL протоколу, узундугу 128 бит) Интернет аркылуу банктык төлөм карталарынан төлөөнү кабыл алуу.

Интернет-дүкөндөгү төлөм карталарынан төлөөнү кабыл алуу – бул:

– интернет-дүкөндөгү төлөмдү ишке ашырууда кардар үчүн альтернативалык мүмкүнчүлүк. Ишкер өзүнүн виртуалдык дүкөнүнөн төлөөнү сунуштоо менен, кардарлары үчүн бул процедураны бир кыйла жеңилдетет. Муну менен бирге ал өзүнүн атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатат;

– потенциалдык кардарлардын санынын көбөйүшү. Төлөм карталарынан төлөөнү кабыл алуу - кардарлардын базасын бир кыйла кеңейтет. Анткени банктык төлөм карталарын кармоочулар жылдан жылга көбөйүүдө;

– төлөмдөрдүн коопсуздугу. Жөнөкөй дүкөндөгүдөй эле, Интернет аркылуу төлөм карталары менен төлөөнү жүргүзүү ыңгайлуу жана коопсуз болуп калды. Ошондуктан, коммерциялык банктардын кызматкерлери тобокелдикти азайтуу боюнча бир катар чараларды иштеп чыгышкан. Бул - интернет-дүкөндөрдүн милдеттүү түрдө каттоодон өтүшү, 128 бит узундуктагы коопсуз каналды пайдалануу, Thawte Server CA белгилүү эл аралык күбөлөндүрүү борборунун күбөлүктөрүн колдонуу болуп эсептелинет.

Коммерциялык банктын авторизация борборуна кошулууда бир нече шарттарды аткаруу зарыл [5]:

1. Тиешелүү коммерциялык банкта тейленүү үчүн келишим түзүү.

2. Төлөм карталарынан төлөөнү кабыл алуу үчүн керектүү техникалык шарттарды түзүү.

Эквайрингдин жакшы жактары катары төмөнкүлөрдү айтсак болот:

– ар кандай эл аралык төлөм системаларын кабыл алуу кардарлардын төлөө учурунда тандоосун камсыз кылуу;

– көп суммадагы каражаттарды сарптоо жана тандоонун эркиндиги;

– валюталарды конвертациялоодо көйгөйлөрдүн жоктугу;

– жасалма акчадан жана алдоодон коргоо;

– мекеменин кадыр-баркын жогорулатуу.

Демек, эквайринг соода мекемелеринде кардарлардын санын көбөйтөт, бул мекеменин акча айлануусун өстүрүүгө жардам берип, чыгымдарын жана операция жүргүзүлүп жаткандагы тобокелчиликти азайтат. Ал эми кардар өз учурунда ыңгайлуу төлөмдөрүн ала алат. Эквайринг сатып алуучуларга гана эмес компанияларга, банктарга дагы ыңгайлуу, себеби, алар өздөрүнүн ишмердүүлүгүн кошумча түшкөн акча каражаттарынын жардамы менен кеңейте алышат жана туруктуу кардарларынын да саны өсөт.

Ошентип, электрондук коммерциянын өсүшү менен, бул чөйрөдө атаандаштык дагы өсүүдө. Өлкөнүн электрондук төлөм системалары потенциалдык кардарларды жаңыча тейлөө жана жаңы кызмат көрсөтүүлөрү менен өзүнө тартышууда. Өлкөнүн электрондук төлөм системалары бүгүнкү күндө жетишкен деңгээлинен кайра тартпай, дагы да болсо жергиликтүү рынокто позициясын курчутуу ниетин тастыктаганын толук ишеним менен айтууга болот.

Адабияттар:

1. Белозеров С.А., Мотовилов О.В. Банковское дело. Учебник. - М.: Проспект, 2014. - 408 с.
2. Калинина А.Э., Калинина В.В., Бараков В.С. Интернет-экономика: Учебник. - Волгоград: Изд-во: ВолГУ, 2012.
3. Электронные платежные системы - [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.belcard.by/banktech/payment-systems/e-payment> (дата обращения: 08.11.2018).
4. <https://www.akchabar.kg/rating/> (дата обращения: 20.11.2018).
5. http://www.banki.ru/wikibank/mobilnyiy_ekvayring/ (дата обращения: 22.11.2018).
6. Эквайринг и его преимущества. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.tribuna.ru/publications/iekvairing.html>

Рецензент: д.э.н., профессор Жапаров Г.Д.